

O Památníku národního písemnictví a Literárním archívu

Nestává se často, aby do vlastního jubilejního sborníku přispěl oslavenec sám. V tom bude tento sborník výjimkou. V roce 1973, kdy oslavoval Památník národního písemnictví dvacetiletí svého trvání, připravovali jsme do dvou čísel *Glos ze Strahova* vzpomínkové články o této naší mateřské instituci. Požádali jsme tehdy i dr. Havla, který po celou tu dlouhou dobu byl jeho nadšeným a obětavým spolupracovníkem, o krátký příspěvek. S Památníkem spolupracoval dr. Havel vlastně již dva až tři roky před jeho narozením, neboť se podílel na budování tohoto muzea české literatury.

Nějaký neblahý osud tomu nepřál, aby Havlův článek tehdy vyšel. Ačkoli se snažím mít ve svých papírech pořádek, podařilo se mi předně příspěvek dr. Havla založit k nenalezení, za druhé plánované devatenácté číslo *Glos ze Strahova*, kam měl být článek zařazen, už nevyšlo. Mé omluvy dr. Havel vždy odmítal blahosklonným a laskavým mávnutím ruky, že to nestojí za řeč.

Jelikož jsem zmíněný článek jen nešťastně založil, stalo se, že se asi před rokem najednou objevil. Možná, že by jej dnes jeho autor napsal jinak, asi by ještě

výmluvněji pomlčel o celku a výrazněji psal o nepo-
míjivých hodnotách fondů archivních i knihovních,
ale mým úkolem zde je jen uvést vzpomínkový text z ro-
ku 1973. A doufám proto, že nezneužívám jubilejní pří-
ležitosti a vkládám osm let starý článek do sborníku
dr. Havla s upřímným díkem za všechna ta léta ochotné
spolupráce s ústavem, který byl naší láskou a je na-
ším osudem.

P r a v o s l a v K n e i d l

Ke knihovně Národního muzea, jehož byl literární ar-
chiv dříve součástí, jsem měl vztah už z doby předcházející.

Připomínat dvacetiletí Památníku národního písemnictví znamená připomínat si dvacetiletí svého působení na Strahově v Ústavu pro českou literaturu. Neboť ve své prehistorii je Památník spjat s Ústavem těsněji než se dnes zdá. Vždyť prvním státním úkolem Ústavu založeného 1948 bylo právě vytvořit libreto a scénář pro stálou muzejní expozici české literatury. Na konci roku 1952 byl Ústav dokonce do budovy kláštera umístěn, v květnu 1953 byl Památník předán veřejnosti, a když byl brzy nato do budovy umístěn také literární archiv ještě jako součást knihovny Národního muzea, vzniklo v budově zdvihající se nad Pražským hradem literární středisko, jakým se mohl tehdy pochlubit málokterý stát. Zároveň to byl příklad také téměř ideálního využití historického objektu k účelům nové společnosti. Všechny tři instituce šly pak svou cestou za svými úkoly, které byly od sebe odlišné, i když všechny sloužily poznání české literatury. Byla to šťastná myšlenka, že byl na Strahov umístěn také literární archiv, i když hlavním důvodem pro to byl tenkrát nedostatek místa v Národním muzeu a prostorové možnosti Památníku. Brzy se poznalo, že má-li archiv plnit v nové společnosti dobře svou funkci, že to může být jen ve spojení s Památníkem, který se záhy stal přední pražskou kulturní institucí, spojující starodávnou knihovnu s muzeem české literatury a přitahující k sobě svou činností výstavní, koncertní i přednáškovou milovníky umění.

Ke knihovně Národního muzea, jehož byl literární archiv dříve součástí, jsem měl vztah už z doby předcházející.

Přátelil jsem se s jejím bibliotékářem prof. Antonínem Grundem, který zemřel týž rok a týž měsíc a v těch dnech, kdy se Ústav stěhoval na Strahov; od brněnských vysokoškolských studií jsem se znal s dr. Karlem Švehlou, pozdějším ředitelem knihovny Národního muzea a tím i literárního archívu; znal jsem se i s dr. Miloslavem Novotným, který v literárním archívu pracoval od r. 1925 a od r. 1927 jej vedl. Dlouhou dobu byl literární archív Národního muzea také spojován a někdy i ztotožňován se jménem Miloslava Novotného, který mu také ve své době dal osobitou pečeti. Ať byl Miloslav Novotný osobně jakýkoli, ať řeči, které se kolem něho vedly a kolem jeho vztahu k archívu zvláště, byly pravdivé nebo ne, jisté je, že se o literární archív zasloužil nejvíc z těch, kteří jej v historii Národního muzea vedli. Právě za jeho vedení vzrůstaly jeho sbírky skoro překotně a nebývalou měrou, neboť činnost Mil. Novotného byla všestranná; byl znám jako redaktor, jako neuvěřitelně pilný vydavatel textů a literárních dokumentů, jako kritik, esejista a překladatel, jako knihovědec i knihomil a i jako soukromý sběratel literárních památek. Znal mnoho materiálu a mnoho lidí, kteří za ním chodili do literárního archívu a přinášeli ke koupi nebo darem vše, o čem si mysleli, že by mělo být uchováno budoucnosti. Tenkrát měl literární archív nepatrný počet zaměstnanců, kteří nestačili na všechnu práci a nebyli často ani odborně vzdělaní. Za vzpomínku stojí pan Fejfar, účastník Omladiny, operní zpěvák a nakonec popisovač a opisovač v literárním archívu, nebo obětavá

paní Podzemská, jejíž výborná paměť nahrazovala katalog. Miloslavem Novotným skončila jedna velká a dlouhá epocha literárního archívu, epocha, která v sobě nesla stále stopy obrozenské obětavosti, vlasteneckého nadšení a do jisté míry i sběratelské náruživosti. Umístěním na Strahov a především jeho spojením s Památníkem jako by byl literární archív přesazen do živnější půdy a příznivějšího ovzduší. Především se začal zvětšovat jeho personální stav, přicházeli do něho lidé, kteří byli literárně i archivářsky školení a kteří byli schopni archiválie nejen odborně třídit a popisovat, ale také vydávat a literárněhistoricky hodnotit. Byly mu dány i možnosti publikační; zprvu, od r.1956, ve Sborníku Národního muzea, řada C, za redaktorování K.Švehly, později, od r.1966, ve vlastním sborníku Literární archív za redakce J.Loužila. Začala se druhá epocha v dějinách Literárního archívu.

Prvním skutečným archivářem (s bohatými zkušenostmi ze Státního archívu) byl dr. František Bařha, člověk znalý nejen archivářství, ale i české literatury, jejichž některá údobí znal jako žák Miloslava Hýska velmi podrobně (národní obrození); publikoval také řadu biografických a bibliografických drobností, sice objevných, ale přece jen drobností. Tento muž s náběhem k podivínství (a to neříkám nijak pejorativně, jsa si vědom, že k němu máme všichni větší nebo menší sklon), se zatrpklým humorem zvláštního přízvuku, trochu bolestín a trochu asi opravdu „zahrabaný talent“, věnoval mnoho sil a zkušeností, aby se fondy Literárního

archívu staly přehlednými, sám sestavil pro první potřebu Seznám literárních pozůstalostí a korespondencí v Literárním archívu (1958) a zpracoval a popsal několik tematických fondů a autorských pozůstalostí v sešitech Literární archív, které v padesátých letech začaly rovněž vycházet alespoň „pro vnitřní potřebu“ (dodnes vyšlo 270 svazků). Novinkou v Literárním archívu na Strahově byla nákupní komise, jejímž nejdůležitějším členem byl právě dr. Bařha, poněvadž měl zkušenosti s nákupem a s cenami archiválií. Po připojení k Památníku, kdy se vedoucím Literárního archívu jako zvláštního jeho oddělení stal (1964) dr. Jaromír Loužil a kdy na místo dr. Bařhy v agendě nákupu fondů přišel dr. Antonín Boháč, si nákupní komise vypracovala při odhadech cen a při výběru kupovaného materiálu dost pevný systém i požadavky k těm, kdo literární archiválie nabízejí, vycházejíc z předpokladu, že Literární archív nemůže sbírat mechanicky a za každou cenu všechny písemnosti spisovatelů nebo kulturních osobností, nýbrž především to, co má kulturní, především literární hodnotu. Proto začala dávat přednost rukopisům „pracovním“ před čistopisy určenými pro tiskárnu, korespondenci hodnotí podle obsahu, podle toho, čeho se týká, obsahuje-li údaje důležité pro poznání pisatele nebo adresáta nebo jeho díla, nebo pro poznání a pochopení kulturní a politické situace doby a cení si jich daleko víc než sebedelších dopisů všeobecného a zdvořilostního rázu. Zkrátka, zaměření Literárního archívu začalo rozšiřovat své úkoly sběratelské o záměrné přihlížení k po-

třebám literární historie a literární vědy.

A nejen literární vědy, nýbrž k potřebám dějin české kultury vůbec, jak to ostatně plyne z funkce a zaměření celého Památníku národního písemnictví. Rozšiřovat své původní zaměření na českou literaturu je někdy nucen z prostého důvodu, že není instituce, která o písemné památky patřící do oblasti jejích zájmů pečuje podobně jako Literární archiv. Tak shromážďuje třeba písemné pozůstalosti výtvarných umělců, které by patřily spíš do Národní galerie nebo do akademického Ústavu teorie a dějin umění. Do Literárního archivu se ovšem dostává mnoho korespondence výtvarných umělců s fondy spisovatelskými (Alšovy dopisy Sv.Čechovi, Kavánovi K.V.Raisovi nebo S.Klírovi, Z.Braunové V.Mrstíkovi apod.), takže případní badatelé mají studijní materiál aspoň v jedné instituci pohromadě. Šíří kulturních zájmů Literárního archivu ukazuje i to, že kupuje (musí kupovat a je správně, že tak činí) a shromažďuje písemné památky cizích spisovatelů a kulturních pracovníků, kteří měli k naší kultuře nějaký vztah (v minulosti to byli především němečtí spisovatelé žijící u nás, zvlášť němečtí spisovatelé pražští), neodmítá ani korespondenci spisovatelů jiných národů a je zcela přirozené, že dodnes pokračuje v tradici založené již v minulosti a soustřeďuje z našeho území literární archiválie týkající se jiných slovanských literatur. Tak je v Literárním archivu mnoho materiálů nutných ke zpracování dějin českého překladatelství ze slovanských jazyků, stejně jako k dějinám kulturních styků se

slovanskými národy. Ze zcela jiných fondů vytváří Literární archiv materiálový podklad pro potřebné, dávno žádané a stále se neobjevující dějiny českého nakladatelského podnikání; soustředil ve svých sbírkách archivy různých nakladatelství (Vilímkův archiv, archiv Družstevní práce aj.), které jsou již archivářsky roztříděny, uspořádány a některé ve zvláštních sešitech vzorně popsány (archiv DP).

Je přirozené, že mezi bez mála třemi miliony archivních jednotek je převážná většina těch, které se týkají české literatury přímo, pozůstalostí jednotlivých spisovatelů. Ty přicházejí do Literárního archivu buď v celku (odkazem, koupí od pozůstalých) nebo se vytvářejí postupně až v archivu z jednotlivých nákupů. Je předností strahovského Literárního archivu, že se stará o to, aby se pozůstalosti spisovatelů po jejich smrti nerozptylovaly, a svědčí to o dobrém jménu tohoto archivu, že někteří spisovatelé mu svěřují své písemnosti ještě za svého života. Takovými celky jsou v Literárním archivu nejen celky autorů minulého století, nýbrž i autorů tvořících mezi dvěma válkami a kteří zemřeli poměrně nedávno, např. pozůstalost M. Majerové, V. Nezvala, J. Hory, J. Nohy, H. Dvořákové, abychom z velké řady jmenovali alespoň ty, které archiv získal v posledních letech. Ovšem vztah spisovatelů k vlastním rukopisům a k přijímané korespondenci je různý; někdo uchovává vše, jiný rukopisy zahazuje nebo rozdává, korespondenci pálí. Pak nastává Literárnímu archivu svízelná a léta trvající práce dávat ex post takové celky dohromady, a to se v úplnosti nemůže podařit

snad nikdy. Ale zde dochází také k nečekaným a radostným objevům, kdy se podaří doplnit nějaký fond, pokládáný již téměř za uzavřený. Tak tomu bylo nedávno, kdy Literární archiv získal do pozůstalosti Fr. Palackého autograf jeho několika hesel psaných pro Brockhausův naučný slovník. Z jednotlivých nákupů se doplňuje každý fond, i ten, který do archivu přišel jako celek. Ve výčtu vzácných přírůstků, které archiv za poslední dobu získal, by se mohlo pokračovat velmi dlouze. Zvláštní kapitolu v poznámkách o strahovském Literárním archivu by mohl tvořit výklad o souborech korespondencí, v nichž je ukryt pravý obraz doby, viděný očima těch, kteří její kulturní a politické ovzduší vytvářeli.

Literární archiv Památníku národního písemnictví je jedinečnou základnou pro každou literárněvědnou práci. Dnes už je nemyslitelný historik literatury od konce 18. století, který by netěžil z fondů tohoto archivu, stejně jako se bez nich neobejde moderní editor a textolog. Ostatně studijní pobyt zahraničních literárních pracovníků začíná téměř vždy v jeho studovně. Uvědomíme-li si, že ve sbírkách Literárního archivu jsou i fotokopie archiválií z mnoha muzeí a archivů mimopražských, že má množství osobních dokladů o spisovatelích (včetně rozsáhlé sbírky úmrtních oznámení), že má desetitisíce fotografií a novinových výstřižků (uspořádaných), můžeme bez nadsázky říci, že Literární archiv znamená pro každého literárního historika nezbytné výchozí materiálové centrum.